

A magyar felsőfokú közgazdaság-tudományi oktatás helyzete

Az MTA IX. osztálya Közgazdaság-tudományi Bizottságának ülése, 2022. január 13.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. osztályának Közgazdaság-tudományi Bizottsága ülést szervezett azzal a céllal, hogy a bizottság tagjai áttekintsék a magyar közgazdaság-tudományi képzés helyzetét. Az ülésen három felszólaló volt, sorrendben: *Kőhegyi Gergely*, a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági Intézetének egyetemi adjunktusa, aki az angol nyelvű alkalmazott közgazdaságtan alapszak, valamint az osztatlan gazdaság- és pénzügy-matematikai elemzés szak közgazdasági specializációjának felelőse, *Sebestyén Tamás*, a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának egyetemi docense, illetve *Farkas Beáta*, a Szegedi Tudományegyetem Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézetének egyetemi tanára, az MTA doktora. A jelen beszámolóban röviden összefoglaljuk a Közgazdasági Szemle olvasóinak a beszélgetés főbb tapasztalatait.

Az ülést *Győrffy Dóra*, a Közgazdaság-tudományi Bizottság elnöke, a Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi tanára, az MTA doktora nyitotta meg. Rövid hozzászólásában kifejtette, hogy sajnos a magyar gazdasági felsőoktatási képzésekben a közgazdaság-tudományi képzések háttérbe szorúlnak, és ma már szinte csak a Budapesti Corvinus Egyetemen indulnak ilyen típusú szakok. A gazdálkodási képzésre jelentkező hallgatók 95 százaléka üzleti képzési területre megy, csupán 5 százalékkal tanul közgazdaság-tudományt. A kérdés az, hogy mi ennek az oka, és miként lehet ezen változtatni?

Elsőnek *Kőhegyi Gergely* szólalt fel. Meglátása szerint a közgazdasági képzések területén drámai zsugorodás figyelhető meg a hallgatói létszámban. Ez csak részben illeszkedik a nemzetközi trendekbe, mert külföldön közgazdasági szakokra a gazdasági képzésekre jelentkezőknek körülbelül 10 százaléka megy a már említett 5 százalékkal szemben. Ez a trend vezetett oda, hogy a vidéki egyetemeken a hallgatói létszámok miatt a közgazdaság-tudományi képzések nem tudnak elindulni. A Budapesti Corvinus Egyetem a trendre azzal reagált, hogy belefogott a közgazdasági képzések megújításába. Megújult az alkalmazott közgazdaságtan szak, a közgazdasági elemző mesterszak, illetve folyik az ötéves osztatlan képzés, a gazdaság- és pénzügy-matematikai elemzés megújítása is. Emellett új szakok is létesülnek, így a részben közgazdaságtani képzést nyújtó filozófia, politikatudomány és közgazdaság-tudomány szak (PPE). A Budapesti

Corvinus Egyetem felelőssége a közgazdasági képzések területén megkérdőjelezhetetlen, hiszen ma már kizárólag ebben az intézményben lehet mind a három szinten (alap-, mester-, doktori szakon) közgazdaság-tudományt tanulni. A tartalmi megújítás mellett az egyetem a nemzetköziesedést is zászlajára tűzte annak érdekében, hogy minél több egyetemre jelentkezőt tudjon itthon tartani.

Kőhegyi Gergely a hallgatói létszámok csökkenését a közgazdasági képzések esetében több okra is visszavezette. Az egyik ok a középiskolai tanulók tájékozatlansága a képzések közötti különbségekről. Nem világos számukra, hogy milyen ismereteket sajátíthatnak el, ha egy üzleti képzést, illetve ha egy közgazdaság-tudományi képzést nyújtó szakra mennek. A tájékozatlanságuk oka, hogy nem rendelkeznek semmiféle gazdasági ismerettel, mert a középiskolák többségében nem oktatnak ilyen ismereteket. Vagy ha igen, akkor sem teszik világossá az üzleti és közgazdasági képzések közötti különbségeket. A legtöbb középiskolás otthonról sem hoz olyan tudást, amely segítené a tájékozódását. A másik kiemelt ok a legjobb középiskolások külföldre vándorlása. Bár az elvándorlás egyéni döntés, okai elsősorban a felsőoktatási szakpolitika változására vezethetők vissza. 2012-ben olyan döntések születtek, amelyek a hallgatók elvándorlását ösztönözték. Egyrészt kötelezővé tették az emelt szintű matematikaérettségit, másrészt, ami még fontosabb, bizonytalanná váltak az államilag finanszírozott helyek a közgazdasági képzéseknél. Az emelt szintű érettségivel egyidejűleg központi döntés született a ponthatárok drasztikus megemeléséről is. A középiskolák maguk is támogatták a tanulóikat, hogy külföldre is jelentkezzenek, illetve létrejöttek olyan szervezetek, amelyek a külföldi tanulás megszervezését segítették. Kőhegyi arra is felhívta a figyelmet, hogy a külföldi egyetemek sokkal sikeresebb kampányokat folytattak a hallgatókért, mint a magyar egyetemek. A külföldi egyetemek szisztematikusan felkészültek, és tudatos stratégia alapján toboroztak a magyar tanulók között. Ez a folyamat ma már gyakorlatilag megállíthatatlan, és nagyon komoly lépésekre lenne szükség ahhoz, hogy megfékezzük. Példaként említette, hogy az Elteconon régebben 60-70 százalékos volt a budapesti legkimagaslóbb gimnáziumokból felvettek aránya. Most jó, ha öt hallgató kéri felvételét ezekből a gimnáziumokból. A probléma társadalmi jelentőségű, de egyéni szintén is jelentkezik, mert a legjobb magyar hallgatók gyakran csak középszерű külföldi egyetemekre jutnak el végül, ahol nem igazán kapnak kiemelkedő színvonalú képzést, és nem tudják megfelelően kibontakoztatni a tehetségüket.

Kőhegyi megoldásként a szakok tartalmi megújítását és a középiskolások szisztematikusan tájékoztatását nevezte meg. Szükség lenne egy információs rendszer kialakítására, amely eléri a tanulókat, és az iskolákat is bevonja a folyamatba. A tanárok és iskolaigazgatók bevonására mindenképpen szükség van, ha sikeresen szeretnénk a tanulókat megszólítani. Az egyetemeknek a magyar hallgatók mellett erőteljesebben kellene külföldi hallgatókat is toboroznia, ehhez pedig professzionális marketingstratégiára és lebonyolításra van szükség.

Az ülés második felszólalója *Sebestyén Tamás* volt. A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtan és Ökonometria Intézetének egyetemi docense a közgazdasági elemző szak korábbi szakfelelőseként alapos rálátással rendelkezik a magyar közgazdasági képzésekre. Sebestyén az előadása elején bemutatta, hogy a Pécsi Tudományegyetem

stratégiai szemléletben építette fel a közgazdasági képzéseit. 2006-ban indították az alkalmazott közgazdaságtan alapszakot, majd a közgazdasági elemző mesterszakot. A képzések során komoly elméleti közgazdasági tudást adtak át a hallgatóknak, bár a hangsúly elsődlegesen az alkalmazott gazdaságelemzési ismereteken volt. A hallgatói létszámok kezdetben megfelelően alakultak, és a mesterhallgatók közül többen is jelentkeztek doktori képzésre az intézményben. Az osztatlan képzés indítása a hallgatói érdeklődés alacsony szintje miatt sikertelennek bizonyult.

Sebestyén Tamás a magyar közgazdasági képzés helyzetét hasonlóan látja, mint Kőhegyi Gergely, és ennek okaiban is egyetértett az előtte felszólalóval. A felvételi pontszámok emelése és a finanszírozott helyek számának csökkentése erős sokkhatást jelentett, ami csökkentette a hallgatói jelentkezések számát. Ez a kisebb létszámmal futó szakok esetében súlyos gondokat okozott, mert az egyetem részéről megfogalmazott hatékonysági követelményeknek e folyamatok hatására a közgazdasági szakok már nem feleltek meg. Egyszerűen nem voltak fenntarthatók a képzések a hallgatói létszámok csökkenése miatt. Ezt a folyamatot erősítette a külföldi egyetemek megjelenése a magyar felsőoktatás piacán, ráadásul a vidéki egyetemekről a budapesti egyetemek is elszívják a potenciális hallgatókat. Ez különösen hangsúlyos a Dél-Dunántúl régió esetében. Látni kell, hogy a régióban ha egy középiskolás végiggondolja, hogy mikor talál magának munkát, akkor arra jut, hogy marketingesként, pénzügyesként alapszintű diplomával egyszerűbben fog elhelyezkedni. A régióban nincsenek meg a feltételek, hogy nagy tömegben közgazdász végzettségű hallgatókat foglalkoztassanak.

A középiskolások tájékozatlansága Pécsen is érzékelhető. Ez nemcsak a hallgatói jelentkezések számában érzékelhető, hanem azon diákok esetében is, akik közgazdasági szakra jelentkeztek. Sebestyén meglátása szerint nem feltétlen azért tanulnak közgazdaságtant, mert a korábbi ismereteik alapján kialakult bennük egy belső motiváció erre, hanem például azért, mert a szülei ezt javasolták számukra. Szemléletformálásra lenne szükség a középiskolások körében annak érdekében, hogy a motivált és a közgazdaságtan iránt fogékony diákok megtalálják a közgazdasági képzéseket. A cél az, hogy a kvantitatív módszerek iránt nyitott középiskolások ne csak mérnöki és informatikai képzésekben gondolkodjanak, hanem közgazdasági képzésekben is.

Sebestyén Tamás felhívta a hallgatóság figyelmét arra, hogy a közgazdasági képzések visszaszorulása hatással van a doktori képzésekre és az oktatói utánpótlásra is. A hallgatói létszám csökkenése miatt kevesebben jelentkeznek közgazdaságtani doktori képzésre, így csökken az oktatói utánpótlás bázisa. Ez a probléma már rövid távon megoldásra vár.

Sebestyén szerint erre egy lehetséges válasz, hogy a képzéseket tartalmilag megújítják, és olyan módszertannal oktatnak, hogy a hallgatók már a képzés legelejétől érezzék: tanulmányaiknak van értelme és haszna. Az osztatlan képzés esetében ez még nagyobb kihívás, mint a rövidebb alapszakoknál, mert a hároméves képzések lehetővé teszik a hallgatók számára, hogy hamar kilépjenek a munkaerőpiacra. Ez egy olyan hátrány, amelyet egy osztatlan képzés nehezen képes kompenzálni, miközben a mély közgazdasági ismeretek elsajátításához szükség van az öt évről.

A harmadik előadó, *Farkas Beáta* a Szegedi Tudományegyetem közgazdasági oktatásának bemutatásával kezdte hozzászólását. Szegeden egy erősen elméleti

megalapozású képzés működött. A közgazdasági és az üzleti képzés valójában a Bologna-rendszerrel vált szét, ekkor jöttek létre a specializált üzleti szakok. A Szegedi Tudományegyetem is a piaci igényeknek megfelelően üzleti alapszakokat indított, és erre koncentrált az erőforrásait. Ugyanakkor jelen maradt az ellentmondás, hogy míg az alapképzés üzleti jellegűvé vált, addig a mester- és a doktori képzések inkább a közgazdasági területen voltak jelen. Sebestény Tamáshoz hasonlóan Farkas Beáta is kiemelte a doktori képzések fontosságát. Az üzleti alapképzések ellenére a doktori képzésben a Szegedi Tudományegyetem fenntartotta a közgazdasági és üzleti képzést is, ezzel biztosítva az oktatói utánpótlást. Erre azért is szükség van, mert reménytelen a budapesti doktorjelölteket, illetve fokozattal rendelkező kollégákat Szegedre csábítani. Farkas Beáta ezért is tartja óriási veszteségnek az MNB doktori képzésének a megszüntetését, hiszen az elméleti közgazdaságtan oktatói az üzleti képzésről jönnek, így korlátozott közgazdasági alapokkal rendelkeznek, amit az MNB képzése segített fejleszteni.

A kényszerpályának, amelyen most a közgazdasági felsőoktatás mozog, egy másik vetülete a keresletcsökkenéssel és annak a következményeivel kapcsolatos. Professzor asszony szerint a hallgatói létszám csökkenésére a magyar felsőoktatási intézmények az elméleti és módszertani követelmények csökkentésével reagáltak. Szlogené vált a gyakorlatorientáltság. Emellett nagyon erős fővárosi koncentráció ment végbe a közgazdasági mesterképzésben. A vidéki egyetemeken az összes mesterképzésben lecsökkent a létszám, míg a budapesti egyetemeken jelentősen megnőtt, ami a doktori képzés merítési bázisát és végső soron a tanár- és oktatói utánpótlást is erőteljesen érintette vidéken. Ahol nincs elméleti közgazdasági képzés, az elméleti közgazdaságtan oktatói egy másik szakterületről érkeztek, tehát az alapképzésüket nem az elemző elméleti közgazdaságtan területén szerezték. A mikro- és makroökonómia képzési követelményeinek könnyítése miatt ez különösebb problémát nem okoz, hiszen alapszakon oktatni inkább pedagógiai, módszertani és nem szakmai kihívás az üzleti képzésekben. Ugyanakkor az ideális modell az lenne, hogy mesterszakon az ezen alapszakokról érkező hallgatókat egy elméletileg igényesebb képzéssel tennék képessé arra, hogy akár doktori képzésekre jelentkezzenek. Ez azonban nehézkes, mivel a mesterszakok kis létszámúak, és a hallgatók vegyes háttérrel rendelkeznek. Az egyetemek próbálnak különböző alapképzésű szakokról hallgatókat vonzani, de ez szintén az igényes elméleti képzés és az elméleti közgazdaságtan háttérbe szorulásához vezet. Továbbá a doktori képzésekbe az intézmények nem saját oktatójukat kérik fel mikro- vagy makroökonómia tanítására – akik ehhez nem rendelkeznek megfelelő szintű tudással –, hanem az MNB-ből vagy más kutatóintézetekből hívnak szakembereket. E folyamat megállításához a saját oktatók szakmai tudását kell bővíteni. Erre azért is szükség van, mert olyan hallgatók is jelentkeznek külföldről – különösen afrikai országokból – a doktori iskolába, akik komoly szintű matematikai módszertani és elméleti közgazdasági háttérrel rendelkeznek. Farkas Beáta az oktatók elméleti közgazdasági továbbképzését kulcsfontosságúnak tartja, amelyben szerepe lehetne a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesületnek, de jelenleg az elméleti közgazdaságtan oktatói nemigen kapcsolódnak be az egyesület munkájába. Ehelyett inkább nívós, de alkalmazott közgazdaságtani területen

publikálnak, például a regionális és környezeti gazdaságtan oktatóival közösen. Az uniós pályázatok szintén erre ösztönöznek, kutatási kapacitásukat is ezek kötik le, nem az elméleti közgazdaságtan. A végeredmény az, hogy az egyetemeken elenyésző az érdeklődés a szorosan vett elméleti közgazdaságtan iránt.

Farkas Beáta új szempontokat hozott be a beszélgetésbe, amikor arról szólt, hogy nemcsak az elit középiskolák tanulóira érdemes figyelni: nagyobb merítési bázist biztosít a többi középiskola is. Itt talán még nagyobb a baj, mint az elit középiskolák esetében. A tanulók tudniillik nemcsak információszegények a nem üzleti gazdasági képzéssel kapcsolatban, de az előképzettségük miatt kisebb a potenciálisan megcélózható diákok aránya. A Szegedi Tudományegyetemen minden belépő hallgatónak egy szövegértési és egy matematikai tesztet kell teljesítenie, amelyen a bukási arány körülbelül 25-30 százalék volt régebben. A sikertelen tesztet követően el kellett végezni egy bevezető, nullakredites, felzárkóztató kurzust. 2021-ben a bukási arány már 50 százalékos lett, valószínű, hogy ez a koronavírus-járvány hatása, mindenesetre a felvett hallgatók kompetenciái súlyos mértékben hiányosak.

A színvonalból azonban Farkas Beáta szerint nem szabad engedni. Szegeden továbbra is három félév matematikát kell a hallgatóknak tanulniuk, mert két félévben a képzési követelményekben meghatározott tudásanyag átadása reménytelen. Ezekre építve lehet jó minőségben közgazdasági elméleteket tanítani számukra. A nagy hallgatói létszám miatt elterjedt a megajánlott jegy, amelyet szemináriumi dolgozatokkal szerezhetnek meg a hallgatók ezekből a tárgyakból, de ez a tudás színvonalának a romlásához vezetett. A megajánlott jegyekkel tulajdonképpen csak azt mérték, hogy bizonyos mechanikus számítási algoritmusokat megfelelően „bemagolt-e” a hallgató, és tudja-e őket alkalmazni, miközben közgazdaságtanból nem értett meg semmit. Professzor asszony ezért a szóbeli vizsgáztatás pártján áll e tárgyakból. Az a szembesülés a hallgatók tudásával, amikor a Szegedi Tudományegyetemen néhány éve újra bevezették a szóbeli vizsgáztatást az elméleti közgazdasági tárgyakból, reformot indukált az oktatásban. Az elméleti közgazdaságtant is három félévben szándékoznak tanítani a megszokott két félév helyett. Az első félévben a gazdasági rendszer működését, alapfogalmait tanítják meg, és amikor már megtanultak a hallgatók összefüggésekben, rendszerben gondolkodni, akkor következhet a mikro- és a makroökonómia részletes elsajátítása.

Sajnos be kell látni, hogy a közoktatás és a hallgatók készségeinek változása egyaránt az elméletigényes képzések ellen hat. Nemcsak az a baj, hogy a magyar oktatási rendszer továbbra is poroszos, hanem az, hogy a tanulók nem tanulnak meg tanulni. A mai iskolarendszer az információátadással annyira leterhelt, hogy a diákoknak csak a rövid távú memóriája fejlődik, és egyéb kompetenciái háttérben maradnak. Emellett egyre súlyosabb probléma a hallgatók körében a figyelemzavar. Az oktatási környezet átalakulását Farkas Beáta Gyarmathy Éva pszichológus egyik előadása alapján mutatta be. Egyrészt a mai gyermekeknél egy korosztályon belül sokkal nagyobbak az egyéni különbségek, mint régebben. Egyes készségek jobban fejlődnek, mint például az elemi számolás és a vizualitás, ugyanakkor olyan alapvető, az iskolai oktatásban is fontos készségek, mint a beszédfejlődés és a motorikus mozgás – a sok információ és környezeti hatás miatt –, az idegrendszeri fejlődésben is mérhető megkésettiséget mutat. Egy

1973-as vizsgálatot megismételve a mai gyermekek beszédképessége hatéves korban tartott, mint régen hároméves korban. A sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek száma rendkívül megnőtt, ma Magyarországon százezer diagnosztizált gyermek van, és ez nem magyarázható azzal, hogy régen nem diagnosztizálták. Ez nem azt jelenti, hogy a gyermekek rosszabb képességekkel születnek, hanem egész más ütemben fejlődnek, egész más pedagógiai módszerekkel és sokkal több energiárfordítással lehet őket felzárkóztatni. A magyar oktatási rendszer egyáltalán nincs arra a helyzetre felkészülve, hogy minden osztályba egy pedagógiai asszisztenst is állítson a tanár mellé. Az elméleti közgazdaságtant oktatókra nézve ez azzal a következménnyel jár, hogy az absztrakt rendszerben való gondolkodás a gyermekeknek gyakran már olyan erőfeszítést jelent, ami elriasztja őket az elméletigényes szakoktól.

A magyar nyelvű közgazdasági képzésekkel kapcsolatban az MTA IX. osztályának Közgazdaság-tudományi Bizottsága 20 igen és 5 nem szavazattal az alábbi állásfoglalást fogadta el:

„Az MTA KTB fontosnak tartja szem előtt tartani, hogy miközben örvendetesen egyre több szálon kapcsolódik a magyar közgazdasági kutatás és felsőoktatás a nemzetközi áramlatokhoz és intézményekhez, még fontosabbá válik, hogy megőrizzük és ápoljuk a magyar szakmai nyelvet, fenntartsuk a magyar nyelvű oktatást a képzés minden szintjén. Ez utóbbi annál is fontosabb, mert pontosan ezt várjuk el a szomszédos országoktól, hogy adják meg ezt a lehetőséget a magyar kisebbségnek. A Magyar Tudományos Akadémia szakmai fórumaként úgy gondoljuk, hogy ez tökéletesen egybevágh az Akadémia alapítójának szándékával.”

Az állásfoglalásról a Magyar Tudományos Akadémia IX. osztálya is szavazott, és 23 igen, 1 érvénytelen szavazat mellett támogatta a magyar nyelvű képzésekről szóló állásfoglalást.

Rosta Miklós,
az MTA KTB titkára